

Денис Кіляр
студент гр. ФПФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

ГРАНТОВІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ІНДУСТРІЙ

В сучасних умовах культурні індустрії дедалі впевненіше утверджуються як стратегічний сектор глобальної економіки. Водночас висока ризикованість проектів, тривалий цикл монетизації, суспільна значущість кінцевого продукту та інші специфічні риси культурного виробництва зумовлюють об'єктивну недостатність ринкового фінансування. У цьому контексті грантові механізми набувають ролі системоутворювального інструменту підтримки культурних індустрій, забезпечуючи їх розвиток там, де ринкові стимули недостатні або взагалі відсутні [8].

Поняття «грантові механізми фінансування» охоплює сукупність організаційно-правових та фінансово-економічних форм безповоротного або умовно-поворотного надання коштів суб'єктам культурної діяльності з боку держави, міжнародних організацій, приватних фондів і корпоративних донорів. На відміну від субсидій або бюджетного фінансування, гранти, як правило, виділяються на конкурсній основі, є цільовими і передбачають звітність щодо виконаних завдань. Такий підхід до фінансування априорі підвищує ефективність використання коштів та сприяє орієнтації отримувачів на конкретні вимірювані результати [10].

З теоретичного погляду грантове фінансування культурних індустрій може бути обґрунтоване в рамках кількох концептуальних підходів. Відповідно до теорії суспільних благ значна частина культурного виробництва має властивості неконкурентності та невиключності споживання, що унеможливає ефективне ринкове ціноутворення у цій сфері. За теорією позитивних екстерналій культурне виробництво генерує зовнішні ефекти у формі збереження культурної спадщини, згуртованості суспільства, розвитку людського капіталу, які не компенсуються ринком і тому потребують державної корекції [3]. Нарешті, концепція «провалів ринку» Д. Тросбі та Р. Кейвза стосовно інноваційно-творчих секторів переконливо демонструє, що ринок систематично недоінвестує у культуру через інформаційну асиметрію та невизначеність попиту [1; 5; 6].

Інституційна архітектура грантових механізмів у культурних індустріях є вкрай різноманітною і варіюється залежно від національного, регіонального, локального чи міжнародного рівня надання підтримки. На національному рівні ключовими операторами грантових програм виступають спеціалізовані фонди підтримки культури (Arts Councils у Великобританії, Ірландії, Австралії; Фонд «Креативна Європа» на рівні ЄС), а також профільні міністерства культури, які адмініструють відкриті конкурси фінансування культурних ініціатив. Найбільшою у світі інституційно оформленою грантовою системою підтримки культури і творчих індустрій є програма ЄС «Креативна Європа» з бюджетом 2,44 млрд євро на 2021–2027 роки. Вона охоплює такі субпрограми, як MEDIA (підтримка

кіновиробництва і дистрибуції) та Culture (підтримка некомерційних культурних проєктів) [2; 11].

Окремо слід виокремити грантове фінансування через механізми публічно-приватного партнерства та корпоративної соціальної відповідальності. Великі транснаціональні корпорації, зокрема технологічні гіганти Google Arts & Culture, Meta Cultural Institute, фінансові установи (Citi Foundation, Ford Foundation) дедалі активніше інтегруються у систему підтримки культурних проєктів. Особливістю цих механізмів є поєднання безповоротного фінансування культурних ініціатив з іншими формами їхньої підтримки через технологічні платформи, маркетинг, доступ до глобальних аудиторій. Водночас корпоративний грантинг несе в собі ризик ціннісного впливу донора та комерціалізації культурних проєктів [6].

Типологія грантових механізмів у культурних індустріях може бути здійснена за кількома класифікаційними критеріями. За функціональним призначенням виокремлюють операційні гранти (на покриття поточних витрат організацій), проєктні гранти (на реалізацію конкретних ініціатив), капітальні гранти (на розвиток інфраструктури) та гранти на інституційний розвиток та гранти на проведення досліджень. За формою надання підтримки розрізняють прямі грантові виплати, гранти співфінансування (matching grants), які стимулюють залучення додаткових донорських коштів, а також каскадні гранти для регрантингових організацій. За галузевою специфікою вирізняють гранти для виконавських мистецтв, кінематографу, видавничої справи, цифрових медіа, музики, культурного туризму та ін. [7].

Ефективність грантових механізмів у культурних індустріях залежить від якості системи відбору заявок та моніторингу результатів. Сучасна практика передбачає багатоетапну процедуру конкурсного відбору. Ключовою методологічною проблемою залишається вибір критеріїв оцінювання культурних проєктів зі збереженням балансу між мистецькою якістю, соціальним впливом та економічною ефективністю. Такі організації, як Британська рада, Шведський інститут та інші розробили розгалужені методики оцінювання культурного впливу проєктів, які базуються на якісних і кількісних індикаторах і можуть слугувати орієнтиром для вдосконалення вітчизняних практик [8].

В Україні система грантового фінансування культурних індустрій перебуває на етапі становлення і характеризується значною залежністю від іноземних донорів. Такі інституції, як Фонд «Відродження», Український культурний фонд, Посольство США (програма Ambassadors Fund for Cultural Preservation), ЄС (EU4Culture) та ряд інших забезпечують основний обсяг грантової підтримки. Заснований у 2018 році Український культурний фонд став першим національним інститутом прямої грантової підтримки у сфері культури і, незважаючи на недостатнє бюджетне фінансування, відіграє важливу роль у формуванні культури публічної конкуренції за ресурси [12].

З початком повномасштабного вторгнення росії система грантової підтримки культурних індустрій зазнала суттєвих трансформацій. З одного боку, різко зросли обсяги міжнародної допомоги на збереження культурної спадщини, евакуацію культурних активів та підтримку митців у вимушеній еміграції. З іншого боку, ряд донорів переорієнтував програми підтримки на гуманітарний

напрям. Водночас кризові умови стимулювали появу нових форм грантування, таких як «аварійні» мікрогранти для митців, гранти на документування культурних втрат, фінансування проєктів культурної дипломатії та сприяння поширенню українського контенту на зарубіжних ринках [9].

Перспективним напрямом розвитку грантових механізмів є їхнє доповнення інструментами соціального інвестування, каталітичного фінансування та можливостями цифрових платформ краудфандингу з державною підтримкою. Окремо варто виділити потенціал репатріаційних грантів, які набувають актуальності для постконфліктних суспільств і спрямовані на підтримку повернення митців та відновлення культурної інфраструктури. Цифровізація процесів грантингу у сфері культури, поширення практик прозорого онлайн-реєстрування і відкритих баз даних одержувачів суттєво знижують бар'єри доступу та рівень корупційних ризиків [10].

Отже, грантові механізми фінансування культурних індустрій є невід'ємним інструментом сучасної культурної політики. Ефективна грантова система здатна перетворити культурні індустрії з реципієнтів бюджетних коштів на активних агентів економічного і соціального розвитку. Для України в умовах воєнного та повоєнного відновлення розбудова дієвої та незалежної системи грантового фінансування культури є стратегічним пріоритетом, який потребує інституційного та фінансового оформлення з урахуванням кращих міжнародних практик.

Список використаних джерел:

1. Caves R. E. *Creative Industries: Contracts between Art and Commerce*. Cambridge : Harvard University Press, 2000. 454 p.
2. European Commission. *Creative Europe Programme 2021–2027*. URL: <https://culture.ec.europa.eu/creative-europe/about-the-creative-europe-programme>
3. Klammer A. (ed.) *The Value of Culture: On the Relationship between Economics and Arts*. Amsterdam : Amsterdam University Press, 1996. 230 p.
4. O'Connor J. *The Cultural and Creative Industries: A Critical History*. *Ekonomiaz. Revista Vasca de Economía*. 2011. Vol. 78. № 3. P. 24-47.
5. Throsby D. *Modelling the Cultural Industries*. *International Journal of Cultural Policy*. 2008. Vol. 14. № 3. P. 217–232. DOI: 10.1080/10286630802281772.
6. Throsby D. *The Economics of Cultural Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 294 p.
7. Горин В. Зарубіжний досвід державного фінансового забезпечення виробництва культурних благ: висновки для України. *Світ фінансів*. 2009. № 2 (19). С. 155-160. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/25847/1/Горин%20В..pdf>
8. Горин В. П., Карпишин Н. І. Особливості фандрайзингу у публічному секторі економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 13–19.
9. Горин В. П., Юзюк І. В. Вплив цифрових трансформацій на фінансування культури. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. № 3 (17). С. 70-78.
10. Калита Т. В. Заряжко Т. В. Застосування проєктної діяльності у сфері культури. *Культура України*. 2019. № 64. С. 138-149.
11. Комарніцька О. В. «Креативна Європа» як інструмент фінансування та підтримки культурних ініціатив в Україні. *Культурологічний альманах*. 2024. № 1. С. 332-339. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.43>
12. Український культурний фонд. Про нас. URL: <https://ucf.in.ua/p/about>